

Dansk udvandringspolitik i mellemkrigsårene: Visioner og resultater

Af Hanne Grønberg Christiansen

Baggrunden for denne artikel er et hovedfagsspeciale fra Historisk Institut, Odense Universitet 1986. Specialet er hovedsagligt baseret på kildemateriale fra Udenrigsministeriets akter vedrørende Venezuelaudvandringen. På grund af begrænsninger i tilladelsen vedrørende benyttelsen af disse akter, har det hverken været muligt for forfatteren at opsøge de hjemvendte kolonister, eller behandle kildemateriale efter 1940.

Venezuelaudvandringen har været behandlet af arkivleder Helle Otte og arkivar Poul Erik Olsen i tidsskriftet Emigranten 2, 1986, hvor udvandringen skildres med hovedvægten på emigranternes synsvinkel.

I nedenstående artikel søger cand. mag. Hanne Grønberg Christiansen at sætte udvandringen ind i et bredere politisk- og emigrationshistorisk perspektiv med tyngdepunktet lagt på de danske myndigheders håndtering af udvandringsspørgsmålet.

I

I løbet af det 19. århundrede gennemførte mange europæiske lande lovgivninger med det formål at beskytte udvandrerne, før de tog af sted og under overfarten. De tidlige udvandrerlove var kendetegnet ved, at de koncentrerede sig om det transportmæssige og ikke beskyttede udvandrerne mod den ofte kyniske hvervning fra agenterne. De tog heller ikke sigte på at oplyse udvandrerne om de bestemmelsessteder, der valgtes.

Danmark fik en udvandrerlov i 1868, dels på grund af lovene i Norge i 1863 og i Sverige i 1864, dels på grund af de indberetninger, som man havde modtaget fra den danske konsul i New York, hvori han gjorde Udenrigsministeriet opmærksom på, at mange danske udvandrere henvendte sig til konsulatet med begrundede klager over at være bedraget af personer, der her i landet fremstillede sig som agenter for skibsredere, hvis skibe besejlede Amerika¹. På grund af dette foreslog konsulen, at

1. Betænkning fra det af Indenrigsministeriet nedsatte udvalg vedrørende udvandringssvæsen. 1927. p. 7.

man i lighed med Tyskland kun tillod offentligt autoriserede agenter. Regeringen undersøgte spørgsmålet, og dette resulterede i et i 1868 fremsat lovforslag. Loven blev vedtaget 1. maj 1868. En revidering i 1872 skal ses på baggrund af den stigende udvandring, der foregik over Liverpool. Man overvejede endvidere planer om, at nedsætte et udvandrerinstitut og fastsætte afgifter for udvandringsagenter. Ingen af de to foranstaltninger kunne dog vedtages.

I Danmark kom tankerne om en omlægning af udvandringslovgivningen i en mere statsstyret retning først frem igen i 1920'erne. Det var en følge af de gentagne økonomiske kriser og den deraf følgende arbejdsløshed, der igen gjorde udvandringen aktuel efter en pause mellem 1914 og 1918 på grund af verdenskrigen. Man begyndte i regeringskredse herhjemme at tale om oprettelsen af et udvandrerkommissariat. På baggrund af debatten nedsattes i 1927 et udvalg under Indenrigsministeriet.

Udvalget skulle undersøge, hvorledes det offentlige kunne stille sine ressourcer til rådighed for de mennesker, der ønskede at udvandre, herunder tilvejebringelsen af autentiske og let tilgængelige informationer om forholdene i indvandringslandene. Endvidere skulle man fra det offentlige side via forhandlinger med de respektive indvandringslande kunne yde udvandrerne bistand.

Det er her allerede i indledningsfasen til en eventuel lovgivning gjort klart, at den påtænkte udvandringspolitik skulle være statsstyret for en stor del blandt andet via et oplysningskontor og aktive diplomatiske forbindelser til et eventuelt indvandringsland, samt at staten muligvis kunne gå ind og yde udvandrerne bistand.

Udvalgets hovedkritik af den daværende ordning var, at der manglede et centralt statsligt organ, der tog sig af alle aspekter af udvandringsspørgsmålet. En mangel, der var blevet mærkbar som følge af de i samfundet ændrede betingelser, blandt andet den øgede arbejdsløshed.

Restriktionerne fra USA's og Canadas side i begyndelsen af 20'erne betød også, at udvandrerstrømmen nu mere og mere tog retning mod

Nærværende artikel er resultatet af en bearbejdning af mit utrykte speciale: Den danske udvandringspolitik i mellemkrigsårene: Forhåbninger og virkelighed. En undersøgelse af Venezuelaudvandringen 1937 til 1940. Odense Universitet 1986.

Jeg takker Professor, dr. phil. Tage Kaarsted, Historisk institut, Odense Universitet, for vejledning i forbindelse med udarbejdelsen af specialet.

I de følgende noter er brugt materiale fra Socialministeriets Journaler. Disse journaler har akttbetegnelsen 11.3 og 11.4 Statens Udvandringskontor. Disse to journalnumre dækker perioden 1937 til 1940, og indeholder den korrespondance der findes om Venezuelaudvandringen. I de følgende noter vil der såfremt intet andet er oplyst refereres til disse to journalnumre 11.3 og 11.4.

Mellem- og Sydamerika. Det var områder, væsentligt forskellige fra de europæiske lande, hvad kultur, klima og økonomiske forhold angår. Behovet for en klar og objektiv oplysning til dem, der ønskede at udvandre, var derfor mere påkrævet på dette tidspunkt.

Udvalgsbetænkningen forelå i oktober 1927 og i februar 1928 blev lovforslaget fremsat i Folketinget af indenrigsminister Oluf Kragh i Madsen-Mygdals venstregering².

Første behandling af lovforslaget fandt sted den 23. og 24. februar. Alle partier kunne anbefale, at lovforslaget blev ophøjet til lov, men de havde hver især indvendinger mod forslaget, før det kunne vedtages. Socialdemokratiet ønskede, at udvandringen skulle være mere statsstyret, end udvalgsbetænkningen lagde op til, mens de Konservative anklagede Socialdemokratiet for at sinke lovens gennemførelse af angst for at miste stemmer ved en eventuelt øget udvandring³.

Når de Konservative alligevel ville stemme for lovforslaget begrundede de det med sociale, økonomiske og kulturelle hensyn. Men den økonomiske situation måtte, fremførte den konservative ordfører Arnold Fraenkel, klarlægges, før man kunne tage endelig stilling til udvandrerspørgsmålet. Fraenkel fastslog, at med den store arbejdsløshed kunne det kun være en fordel for Danmark, at nogle udvandrede og eventuelt vendte tilbage med nye ideer og en bedre karakter, end da de tog afsted⁴.

Endelig ville danske kolonier i udlandet medføre fordele for Danmark, som det havde for England og Holland. De synspunkter, de Konservative fremlagde, og som blev støttet af Venstre, der gik ind for kolonivis udvandring til lande med egnede forhold⁵, tyder på, at løsningen på Danmarks økonomiske problemer og på den store arbejdsløshed ville være en slags »menneskeeksport«, der ganske vist gav Danmark et ressourcestab i form af den værdi disse mennesker havde i kraft af en eventuel uddannelse. Til gengæld blev dette tab opvejet af de fordele, det ville få for Danmarks eksport til og import fra kolonierne.

Den 28. februar 1928 blev lovforslaget sendt til udvalgsbehandling, men nåede ikke vedtagelse. Den 29. januar 1929, året efter, genfremsatte Kragh lovforslaget i Folketinget med få ændringer. Efter endt første behandling, hvoraf det fremgik, at skellet mellem højre og venstre stadig bestod som året før, blev lovforslaget endnu engang sendt i udvalg. For-

2. Rigsdagstidende 1928. Folketingets forhandlinger. Spalte 4262.

3. Op.cit. Spalte 4630.

4. Op.cit. Spalte 4618.

5. Op.cit. Spalte 4630.

slaget var næsten færdigbehandlet i udvalget, da Folketinget blev opløst i 1929. Dermed bortfaldt lovforslaget påny.

I 1929 overtog Socialdemokratiet regeringsmagten sammen med de radikale og i forbindelse med de stadigt stigende arbejdsløshedstal i begyndelsen af 30'erne og begrænsningerne for udvandringen til oversøiske områder, fandt socialminister K. K. Steincke tiden inde til at genoptage udvandringsdebatten.

Den 7. november 1932 nedsatte han et femmandsudvalg, der fik til opgave, at gennemgå mulighederne for kolonivis udvandring i større eller mindre målestok og for en revidering af 1927-udvalgets betænkning.

Den 10. maj 1933 forelå udvalgets betænkning. Deraf fremgår følgende:

Det ville i visse sydamerikanske lande være muligt at gennemføre en kolonivis udvandring, dog forbundet med vanskeligheder og risici. En storstilet kolonivis udvandring kunne kun gennemføres, såfremt følgende betingelser var opfyldt:

1. Regeringsaftaler med de pågældende lande.
2. Alle enkeltheder skulle være organiseret på forhånd.
3. De til kolonien udsendte udvandrere skulle være omhyggeligt udvalgte.
4. Den økonomiske basis skulle være i orden.

Udvalget havde flere betænkeligheder ved at oprette en så storstilet kolonivis udvandring, at den kunne få indvirkning på arbejdsmarkedssituationen. Planerne ville kræve en meget stor startkapital, udvalget mente flere millioner kroner. Selve udvælgelsen af egnede udvandrere ville være langvarig og svær, da der måtte stilles helt specielle krav til den enkelte. Dermed ville mange aspiranter ikke være arbejdsløse. Via denne udvælgelse af særligt egnede ville tusinder af særligt kvalificerede danskere i den bedste alder forlade landet, mente udvalget. Dermed ville der opstå et ressourcetab og en forskydning i befolkningsstrukturen.

Der fandtes i 30'erne ingen lignede eksempler fra udlandet på en så storstilet samlet udvandring, og de øvrige mindre kolonivise udvandring, der havde fundet sted, viste, at disse var forbundet med store vanskeligheder.

Selvom udvalget afviste en storstilet kolonivis udvandring, kunne det anbefale en mindre. Udvalget anså en kolonivis udvandring for at være en god løsning, netop fordi en udvandring i denne periode var meget vanskelig. En kolonivis udvandring burde helt klart have som baggrund en regeringsaftale og undersøgelser af de områder, hvor kolonien skulle etableres, ligesom finansiering og transportmuligheder i området burde undersøges af den danske stat, før udvandrere blev sendt afsted. For at bane vej for sådanne regeringsaftaler burde de danske repræsentationer i de

pågældende lande og en udsendt delegation forhandle med de pågældende landes regeringer. Endelig anbefalede udvalget, at der blev oprettet en institution, som det var foreslået i 1927-udvalgets betænkning⁶.

Den 12. oktober 1933 fremsatte Steincke i Folketinget lovforslaget vedrørende udvandring.

Første behandling i Folketinget fandt sted den 17. november 1933. Der var bred enighed om, at lovforslaget skulle vedtages, og at det var tiden til at oprette en institution, der kunne behandle sager vedrørende udvandring.

Derfor fik lovforslaget også en forholdsvis nem gang gennem Rigsdagen. Kun de Konservative tog forbehold – og endda alene over for en enkelt paragraf (§ 30), som pålagde udvandringsagenterne en afgift på 1 % til staten. Mens de øvrige partier stemte for loven, undlod de Konservative, som i modsætning til årene 1927-28 ikke længere var støtteparti for den siddende regering, at stemme, og den 2. maj 1934 kunne Kongen sætte sit navn under loven.

Den socialdemokratiske regerings forslag afveg ikke meget fra den foregående Venstre-regerings. Ifølge begge forslag fik den kolonivise udvandring en mere fremtrædende plads. Et Statens Udvandringskontor blev oprettet. Som chef ansattes kaptajn C. Borch, der i nogle år havde været udsendt som dansk vicekonsul i New York og dermed havde erhvervet sig et førstehåndskendskab til dansk udvandring.

Enkeltmands- eller enkeltfamilieudvandringen var på dette tidspunkt et overstået stadium. Nu trak Sydamerika. Her var store udyrkede arealer. Under Rigsdagens behandlinger var Venezuela blevet fremhævet som særligt attraktivt, selv om Steincke advarede mod at nævne ét land fremfor et andet⁷. Venezuela var dog et af de lande, der som andre i Latinamerika gerne så europæiske bosættelser.

Det nye i 1934-loven i forhold til 1927/29-forslaget var, at man nu forudsatte kontrakter på regeringsplan mellem Danmark og modtagerlandet. Drøftelserne i 1934 havde også et mere klart sigte end i 1927/29, selv om man også da var under indtryk af, at udvandrerstrømmen tog en anden retning især på grund af USA's restriktioner. Nu – i 1934 – så man for sig en betydelig kolonivise udvandring til Sydamerika. Skellet mellem Socialdemokratiet og Venstre/Konservative var i 1934 mindre udtalt end syv år før.

6. Rigsdagstidende 1933/34. Tillæg A.1. Spalte 2115-2128.

7. Op.cit. Spalte 2846. Steinckes motiv hertil kunne være, at hans rejse til Sydamerika i september 1934 allerede var planlagt, og han derfor ikke ønskede noget specielt land fremhævet før afrejsen.

Forventningerne til loven var store. Det fremgår af forhandlingerne i Rigsdagen, at man ikke havde forudset så mange problemer i forbindelse med en kolonivis udvandring, som der faktisk blev tale om. Kun få blev fremdraget, dels økonomiske i forbindelse med etableringen af danske kolonier, dels klimatiske forhold i udvandrerlandet, hvor temperaturen var væsentlig forskellig fra den danske.

Et aspekt, der ikke blev berørt, men som kunne indvirke på fremtiden for danske udvandrere, var de politiske forhold i Sydamerika i perioden. Demokrati i dansk forstand var ukendt i de sydamerikanske lande, hvortil man planlagde kolonivis udvandring.

Endvidere var det sociale sikkerhedsnet med understøttelse i arbejdsløshedsperioder ukendt i denne del af verden. Den usikre fremtid, der blev understreget af indberetningerne fra de danske repræsentationer, blev ikke fremdraget under lovbehandlingerne.

II

Som det eneste resultat af udvandrerloven i 1934 udvandrede der i 1938 48 familier fra Danmark til Venezuela.

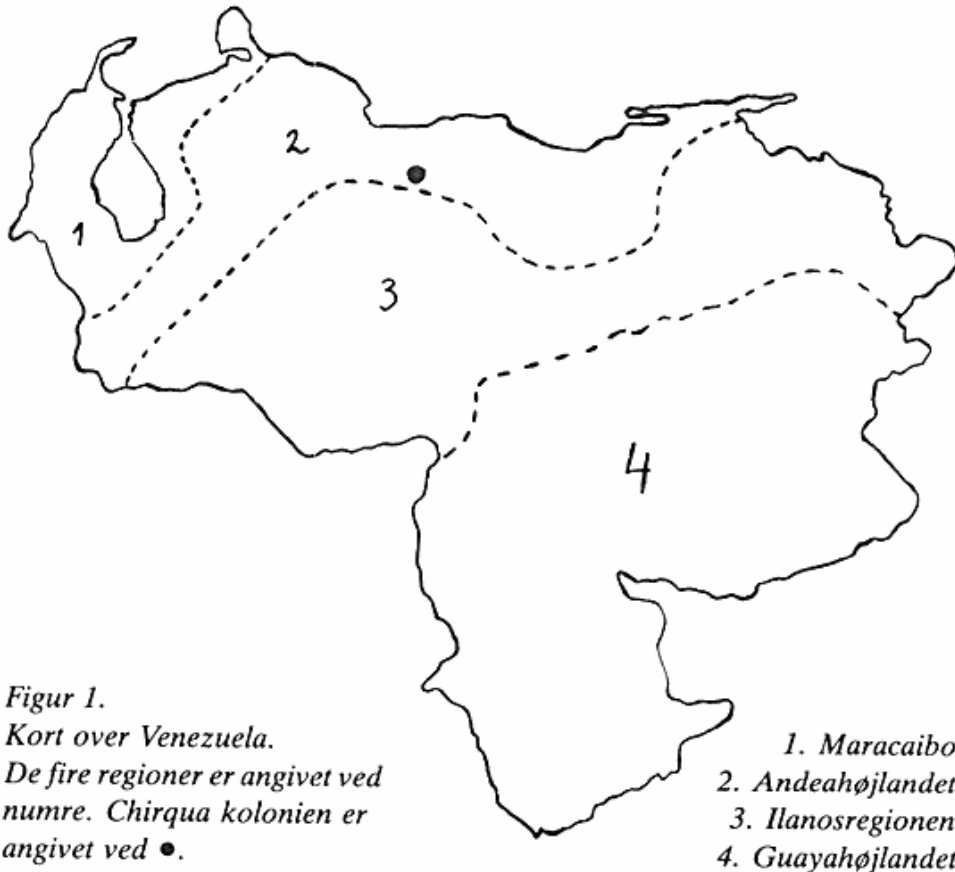
For at kunne forstå baggrunden for de begivenheder, der fandt sted i Venezuela i forbindelse med de danske kolonisters ophold i landet fra 1938 til 1940, vil der i det følgende kort blive gjort rede for de venezuelanske forhold i disse år og den udvikling, der havde været med til at præge landet.

Venezuela, der er beliggende i den nordligste del af Sydamerika, har et areal på 912.050 km², og inddeles i fire regioner: Guayahøjlandet, hvor især minedrift var den fremtrædende industri; Ilanosregionen, der minde om Argentinas pampas, og derfor især blev brugt til kvægavl; Andeahøjlandet, med landbrug og plantagedrift og endelig Maracaibo hvor olieproduktionen dominerede.

Befolkningen var inddelt i fire racemæssige kategorier. Cirka 68% var af mestizoafstamning, og 20% var hvide. Disse to grupper udgjorde landets politiske og sociale overklasse, mens de to sidste grupper udgjordes af 10% negre og 2% af indiansk afstamning. Landets hovedsprog var spansk, religionen var romersk katolsk.

De politiske forhold i landet må ses i sammenhæng med hele områdets udvikling. Der var tradition for Caudillostyre i de fleste sydamerikanske lande. Det havde sin oprindelse i haciendasystemet, et meget feudaltpræget godsejervælde. Samtidig var der en udbredt korrupsion indenfor de højere embeder.

Polariseringen i samfundet var stor. Der var en lille magtfuld og økono-

Figur 1.
Kort over Venezuela.
De fire regioner er angivet ved
numre. Chiriqua kolonien er
angivet ved •.

- 1. Maracaibo
- 2. Andeahøjlandet
- 3. Ilanosregionen
- 4. Guayahøjlandet

misk velstillet overklasse og en stor underklasse bestående af arbejdere i industrien og ved landbruget.

Økonomisk var landbruget baseret på en monokultur, det vil sige et system byggende på en ensidig eksportafgrøde, i Venezuelas tilfælde kaffe og kakao. Svagheden ved denne produktionsform var den store afhængighed af de økonomiske konjunkturer.

Venezuela var således i perioden frem til 1920 meget afhængig af udenlandsk kapital især fra Tyskland og England. I 1918 skete der et generelt økonomisk opsving på grund af olieproduktionen. Denne øgedes de næste ti år og gjorde landet til verdens tredjestørste eksportør af råolie. De store olieselskaber opkøbte jorden til produktion. Dette i samspil med depressionen i 30'erne satte en stopper for kaffe- og kakaoproduktionen i landet og medførte ruin for mange jordejere.

Olieproduktionen reddede således Venezuelas økonomi og gav eksportindtægter til landet, men ødelagde landets i forvejen tilbagestående landbrugssektor dels på grund af flugten fra haciendaerne til de bedre

betalte jobs i oliesektoren, dels på grund af de manglende investeringer i landbrugssektoren på grund af det bedre udbytte i oliebranchen⁸.

Venezuelas ønske om at få danske kolonister med landbrugsmæssig erfaring til landet må ses på baggrund af denne udvikling. Der var mangel på landbrugsmedarbejdere i landet, hvad der blev forstærket af den urbaniseringsproces, der var begyndt med olieproduktionen. Efterhånden som flugten fra landet til byernes industri og oliefelterne forstærkedes, medførte dette en øget efterspørgsel på landbrugsvarer. Ved at fremme koloniseringen i landet og fortsat øge olieproduktionen kunne regeringen opbygge en fortsat stabil, økonomisk udvikling med en indbringende eksport og et selvforsynende hjemmemarked.

Venezuelaudvandringen blev første gang nævnt i et brev den 6. januar 1938 i en forhåndsmeddelelse til Statens Udvandringskontor fra Hans Høj, det danske firma Christiani & Nielsens repræsentant i Venezuela. Det kan her tilføjes, at lederen af Christiani & Nielsen Dr. Rud. Christiani i årene 1932 til 1935 var medlem af Folketinget, altså også da udvanderloven blev vedtaget i 1934. Af brevet fremgik det, at Carlos R. de las Casa, der repræsenterede den venezuelanske regering, ville være interesseret i en kontakt med Statens Udvandringskontor for eventuelt at få en kolonivis udvandring i stand. Casa var på dette tidspunkt i Schweiz i samme ærinde⁹.

Allerede den 19. januar 1938 ankom Casa til forhandlinger hos udvandringschef Borch. Man enedes om et kontraktudkast, og den 24. januar 1938 indkaldtes der til møde hos udvandringschefen, hvori Casa og Landbrugsrådet deltog. Både Landbrugsrådet og Statens Udvandringskontor accepterede kontraktudkastet som en god løsning med hensyn til kolonivis udvandring.

Under forhandlingerne om kontrakten havde man fra udvandringskontorets side kontaktet den schweiziske regering og forhørt sig om dennes erfaringer fra tidligere koloniforsøg i Venezuela. Den schweiziske regering anførte følgende uheldige erfaringer: Ledelsen var ensidigt venezuelansk og det førte til opsigelser af kontrakter ved manglende disciplin, samt deltagelse af venezuelanere i koloniens drift¹⁰. Udvandringschef Borch afviste denne kritik med, at der ville være danskere i administrationen, og dermed ville udvisning blive forhindret. Med hensyn til venezue-

8. Der findes ikke meget materiale om Venezuela i perioden, udover det der er skrevet på spansk. Følgende oversigt bygger på en række artikler og brede oversigtsværker om Sydamerika.

9. Brev fra Hans Høj til Statens Udvandringskontor. 6. januar 1938. J.nr. 11.4.

10. Rapport fra repræsentationen i Bern, januar 1938. J.nr. 11.4.

lansk deltagelse i kolonien ville danskerne være disse langt overlegne indenfor landbrugsområdet. Man fortsatte derfor med planerne trods denne advarsel fra schweizisk side.

Den 24. januar 1938 udtalte Borch, at han tog ansvaret for koloniseringsplanerne, såfremt følgende punkter var i orden:

1. Socialministeren skulle være indforstået.
2. Kontrakterne skulle accepteres.
3. En dansk landbrugsinstitution skulle medvirke ved udvælgelsen af kolonisterne.
4. En gunstig rapport fra en i Venezuela kendt og kompetent dansk person skulle udfærdiges¹¹.

Det fremgår ikke af kilderne, om Socialministeren havde accepteret planen, men det må man formode, da den blev en realitet. Kontrakten blev accepteret og underskrevet af begge parter, og to landbrugsinstitutioner indvilligede senere i at deltage i udvælgelsesprocessen.

Den 26. januar gjorde Casa klart, at det ville være muligt, at eventuelt utilfredse indvandrere kunne sendes hjem på den venezuelanske regerings regning. Det var dog en forudsætning, som blev accepteret af udvandringschefen, at dette ikke blev kendt blandt kolonisterne før afrejsen.

Den 18. februar 1938 offentliggjorde Statens Udvandringskontor en pressemeddelelse i de større aviser, hvorefter der fra den venezuelanske regerings side var tilgået Statens Udvandringskontor et tilbud om emigration for 50 landbrugsfamilier.

Emigrationen skulle foregå til højsletten Chirqua, der lå 14 kilometer fra Valencia, en by der talte 60.000 indbyggere. Derefter fulgte en beskrivelse af klima og temperatur i området. Borch udtalte blandt andet: »I en skrivelse fra vore forbindelser på disse kanter hedder det i øvrigt, at for en dygtig og nøjsom mand er der gode betingelser for at arbejde sig op i en uafhængig stilling i Venezuela.«

Regeringen i Venezuela ønskede, stod der, små familiegrupper, der skulle installeres i statens landbrugskoloni. Derefter blev de i kontrakten nævnte fordele for landbrugeren gennemgået. Samtlige udgifter var sat til 15.000 kroner per familie. Disse penge blev givet som et rentefrit lån, der så vidt muligt skulle afdrages over fem år. Men, indflettede Casa, om det blev 5-10-15 eller 20 år, var ikke afgørende. Man regnede med, at afdraget på 3000 kroner kun var 20% af høsten.

Afgrøderne ville blive kaffe, bomuld, hvede, grøntsager og kartofler. En anden fordel, der blev fremhævet, var, at Venezuela var skattefrit på

11. Udtalelse fra Udvandringschef Borch, 24. januar 1938. J.nr. 11.4.

grund af indkomsterne fra olieproduktionen. Til slut i artiklen nævntes, at udvandringskontoret ville få bistand fra Landbrugsrådet ved udvælgelsen af familierne. Man håbede på, at afrejsen kunne finde sted i april¹².

Avisartiklen nævnedes, at der var 14 kilometer til Valencia, det rigtige tal var 48 kilometer.

Desuden undgik man bevidst at bruge ordet kolonivis udvandring. Istedet talte man om emigration.

Den 22. februar 1938 skrev udvandringskontoret i aviserne, at man henlede opmærksomheden på, at kun familier med børn ville blive udvalgt. Faderen måtte ikke være meget over 35 år, og der skulle helst være sønner¹³.

I en avisartikel den 22. februar 1938 udtalte flere mennesker med kendskab til venezuelanske forhold, at det var et problematisk eksperiment, udvandringskontoret havde indladt sig på. Arkitekt H. E. A. Frigge fremførte, at de 6 ha. jord var alt for lidt, og at arbejdet på kaffeplantagen var et af de mest usle jobs i Sydamerika. Koner og børn burde vente nogen tid endnu, før de rejste afsted.

Udvandringschefen svarede hertil ifølge Politiken, at kolonisterne var ejere af kaffeplantagen, og deres situation derfor var ganske anderledes. Selvom parcellen ikke var større, måtte man ikke glemme, at der skulle høstes to gange om året i Venezuela. Borch sluttede med at udtale, at man så meget optimistisk på de forhold, der var blevet tilbudt udvandrere¹⁴.

Hvis Politikens referat er korrekt, har Borch givet en vildledende fremstilling af forholdene omkring kaffeplantagen. I kontrakten punkt 1 k står der, at der stilles en fælles kaffeplantage til rådighed for kolonisterne, men at den venezuelanske administration bestemmer, hvornår der skal arbejdes i plantagen, så om fri ejendomsret til plantagen har der ikke været tale.

Mens forberedelserne fandt sted i Danmark, blev der i Venezuela foretaget undersøgelser af det område, hvor kolonien skulle placeres. Hans Høj fra Christiani & Nielsen foretog i begyndelsen af februar 1938 en rejse i området.

Ud fra hans rapport til udvandringskontoret fremgår følgende:

Chirqua lå 48 kilometer fra Valencia i den nordligste del af landet. Området lå cirka 800 meter over havet, hvilket forhindrede moskitomyg

12. Politiken den 5. og den 18. februar 1938, samt Berlingske Tidende den 18. februar 1938.

13. Berlingske Tidende den 22. februar 1938.

14. Politiken, den 22. februar 1938.

og lignende skadedyr. Temperaturen lå fra 16 til 26 grader, og der var gennemsnitligt 900-1200 mm. regn. Årets cyklus var som følger: maj-august regn, september tørt, oktober halvtørt, november-januar regn, og februar-april tørt.

Ifølge Høj var det især infrastrukturen, der voldte problemer. Vejen fra Valencia var stenet, kurvet og smal. De sidste 8 kilometer til kolonien var ufarbar i regnperioder, da det var en primitiv markvej. Transporten af afgrøder ville derfor blive fordyret, hvis vejen ikke blev sat i stand.

Der fandtes på området en kaffeplantage, som var under delvis afvikling på grund af de dårlige tider for kaffeproduktion. Man påregnede at udstykke området til parceller. Der var en del fuldvoksne træer og jorden måtte påregnes som værende af god kvalitet på grund af den intensive vegetation. I området fandtes endvidere en flod, der kunne benyttes. Produktionen ville bestå af grøntsager, kartofler, bomuld, kaffe, frugt fra allerede eksisterende frugttræer, tobaksplanter samt oparbejdning af kvægdrift og græsningsarealer. Hver parcel ville blive på 6 ha. land.

Der var på det tidspunkt hvor Hans Høj besøgte kolonien, endnu ikke opført huse, men forberedelserne var igang. Det ville blive cementblokhuse importeret fra USA, med rindende vand og el. Husene skulle bestå af stue, køkken, badeværelse med douche og fire værelser. Der ville blive en veranda og en lille gård. Kolonisten ville få en ko, en drægtig so og levnedsmidler stillet til rådighed¹⁵.

Det fremgår ikke, hvordan kolonien skulle opbygges administrativt. Ifølge kontrakten var der af den venezuelanske regering ansat en administration til at varetage regeringens interesser og til at lede koloniens drift, blandt andet uddelegering af arbejdet i kaffeplantagen. Kommunikationen mellem kolonisterne og administrationen skulle foregå via en af kolonisterne valgt tillidsmand. Der står intet om, hvorvidt skolen, kirken og den kolonibutik, der ville blive opført, skulle ledes af danske eller venezuelanere. Butikken skulle have et varelager, hvoraf kolonisten kunne købe mod betaling via løbende regning og senere afbetale med høstudbyttet.

Det fremgår heller ikke, hvorvidt der blev ansat venezuelansk arbejdskraft som medhjælpere udover det af myndighederne ansatte administrationspersonale. Hele spørgsmålet vedrørende blandingen af venezuelanere og danskere i kolonien er meget svagt belyst i kilderne. Af kontrakten fremgik det heller ikke, hvilken myndighed den venezuelanske administration havde overfor kolonisterne udover at fastsætte arbejdsperioder på

15. Hans Højs rapport fra Venezuela februar 1938. J.nr. 11.4.

kaffeplantagen og den rent landbrugsmæssige dyrkning af parcellerne. Der ville fra venezuelansk side blive ansat en landbrugskonsulent, som gratis skulle give råd og vejledning vedrørende dyrkningen.

Afgrøderne skulle sælges via koloniadministrationen til højeste dagspris. Det betød, at danskerne måtte acceptere den af administrationen fastsatte pris. Fordelene var, at man var sikker på at have en aftager til produktionen, og at man sparede transportomkostningerne fra kolonien til Valencia. Ulempen var, at man måtte acceptere den pris, som administrationen fastsatte, også selv om man måske kunne opnå en bedre i Valencia.

Indtil december 1938 gik alle meddelelser vedrørende kolonien gennem Christiani & Nielsens medarbejder Hans Høj, skønt denne ingen officiel tilknytning havde til den danske repræsentation. Af kilderne fremgår det ikke, hvorledes Hans Høj havde fået denne konsulentrolle i forbindelse med koloniplanerne, men jeg formoder, at den skyldtes, at det var hans firma i Venezuela, der havde gjort Statens Udvandringskontor opmærksom på de eventuelle muligheder for kolonivis indvandring, og som skabte kontakten med Casa.

Diplomatisk hørte Venezuela under den danske legation i Mexico, hvor Fin Lund var gesandt indtil 1940. Lunds legationssekretær Chr. Jørgensen, var den danske repræsentant, der besøgte kolonien mest foruden Hans Høj.

Udover de danske repræsentanter i Mexico, var der i Venezuela fire konsuler. Konsulen i Caracas, Alberto Reyna, havde mest forbindelse med kolonien, da den lå inden for hans område.

Som det fremgår, var der ingen danske repræsentanter i Venezuela i perioden. Alle diplomatiske forbindelser gik over Mexico. Netop derfor fik privatmanden Hans Høj en så fremtrædende rolle, som det vil fremgå af det følgende.

Inden udvandringen sendte Fin Lund en melding vedrørende forholdene i Venezuela til Statens Udvandringskontor, hvori han gjorde opmærksom på, at man under de givne omstændigheder ikke var i stand til at udtale sig om noget sydamerikansk regimes stabilitet, og at han ikke kunne sige noget med sikkerhed om den fremtidige udvikling¹⁶.

En anden advarende indberetning modtog Statens Udvandringskontor fra gesandtskabet i Brasilien, der ikke ville fraråde udvandring til Venezuela, men dog heller ikke direkte tilråde en sådan¹⁷. Tilsyneladende fik

16. Indberetning fra det mexikanske gesandtskab, den 18. marts 1939. J.nr. 11.4.

17. Indberetning fra det brasilianske gesandtskab, den 5. maj 1939. J.nr. 11.4.

de to meldinger om den politiske situation i Sydamerika ingen konsekvenser for Statens Udvandringskontor. Man fortsatte fra kontorets side med udvælgelsen af kolonister til Venezuela.

Følgende kriterier blev som bebudet lagt til grund for udvælgelsen: Mændene måtte ikke være meget over 35 år gamle. De skulle være landbrugere af profession. Det fremgår af kontraktens paragraf 6, at udbredelsen af yderliggående politiske ideer i modstrid med den venezuelanske forfatning ville medføre kontraktens ophævelse. Det betød, at et politisk tilhørsforhold på venstrefløj ville være uacceptabelt. Man ville foretrække børnerige familier især med sønner. Der blev ikke fra venezuelansk side fremsat noget krav vedrørende skolekundskaber eller formue.

Om 35 af de 48 familier, der blev udvalgt, kan følgende klarlægges: Mændene var mellem 27 og 40 år, de fleste dog i alderen cirka 33 til 37 år ved afrejsen. Oplysninger om kvinder og børns alder findes ikke. Der var blandt udvandrerne 126 børn i de 35 familier. Alle 35 familier kom socialt set fra arbejderklassen, deraf 15 landarbejdere, 7 var løsarbejdere med tilknytning til landbruget. Udvalgelsen af disse 22 familier var meget forståelig. Men de øvrige 13 familier havde, såvidt det fremgår af kilderne, ingen speciel landbrugsmæssig erfaring, men kom fra industrien eller lignende jobs. Dog kan baggrunden for at vælge en gartner forstås, da hans erfaringer kunne være nyttige i forbindelse med dyrkningen af grøntsager og frugtræer. En chauffør med kendskab til motorer og maskiner var også forståeligt. Endelig var der en bager uden egentligt kendskab til landbrug. Det fremgår ikke af kilderne, om man havde planer om at etablere et bageri i kolonien, men det var måske baggrunden for at udvælge ham. Af de 10 andre var 5 arbejdsløse, uden oplyst erhverv, 2 fabriksarbejdere, 1 teglværksarbejder, 1 havnearbejder og 1 med ukendt erhverv. Disse kan teoretisk set godt tidligere have haft tilknytning til landbruget, men det fremgår ikke af kilderne¹⁸.

Af ovenstående kan udledes, at Statens Udvandringskontor faktisk sendte kolonister afsted, der ikke svarede til de præmisser den venezuelanske regering opstillede i kontrakten. Der var fra venezuelansk side fremsat krav om, at kolonisterne var landbrugere af profession (ref. kontrakten bilag 1), men de sidste 10 kolonister har ikke umiddelbart opfyldt denne betingelse.

Denne erhvervsfordeling viser, at de, der udvandrede i 1938, ikke hav-

18. Der findes i kilderne personlige data om de 35 familier der vendte hjem. Disse oplysninger er brugt i forbindelse med den senere klagesag vedrørende erstatningskravet. Om de resterende 13 familier findes der ingen personlig oplysninger.

de meget at miste. De var blandt de grupper, der var hårdest ramt af krisen. Ingen mere veletablerede som for eksempel gårdejere, mejerister eller folk med højere uddannelse inden for landbruget havde valgt at skabe sig en ny tilværelse i Venezuela. Denne form for udvandring havde åbenbart tiltrukket de lavere sociale lag, der håbede på en mulighed for at opnå en tilværelse i udlandet, hvor de med årene kunne opnå mere end i Danmark.

Geografisk kom 17 fra Sjælland, deraf 7 fra København, 5 fra Fyn og 13 fra Jylland. Det kan undre, at der slet ingen kom fra de mere magre jorde i Vestjylland, men at det var Sønder- og Østjylland, der dominerede i denne landsdel.

Inden afrejsen underskrev kolonisten en kontrakt med Venezuelas repræsentant Casa. Kontrakten var altså kun indgået mellem Venezuelas regering og kolonisten, udvandringskontoret havde ingen reel forpligtelse vedrørende kontraktens indgåelse.

Den første familie, der af udvandringskontoret var valgt til at varetage de danske interesser i kolonien under opbygningen, ankom til Venezuela den 1. juni 1938. Hans Høj skrev efter dens ankomst til udvandringschefen, at de venezuelanske myndigheder var meget positivt stemt over for familien, og at familien var meget optimistisk med hensyn til kolonien¹⁹.

Det første hold kolonister tog af sted fra København den 4. juni 1938. Det drejede sig om 34 familier, ialt 187 mennesker deraf 2/3 under 14 år. Udvandringschef Borch, Casa, Dr. Rud. Christiani og repræsentanter for jernbanen og dampskibsselskabet var til stede ved afrejsen. Casa talte før afrejsen til kolonisterne. Han pointerede, at man fra Venezuelas side stillede de største forventninger til de danske landbrugere, netop fordi indvandring var livsvigtig for Venezuela. Borch talte derefter. Han mente, at det var en ny periode, der indledtes med dette forsøg, og at de vilkår, der her blev tilbudt, var noget bedre end det, som tidligere var budt udvandrere. Til slut fastslog han, at succes helt afhæng af kolonisternes indsats.

Derefter foregik rejsen med tog til Esbjerg, hvor man gik ombord på A. P. Bernstorff og sejlede til Dunkerque, hvorefter man med tog rejste videre til Bordeaux og derfra til Venezuela med damperen Bretagne.

Den 23. juni tog de resterende 13 familier afsted. Der var faldet 2 familier fra på grund af personlige problemer. De sidste 78 kolonisters afrejse foregik uden den samme opmærksomhed som den tidligere afrejse. Denne gang gik turen via Esbjerg til London, derfra med tog til Sout-

19. Hans Højs rapport til udvandringskontoret. J.nr. 11.4.

hampton, hvorfra den franske damper Cuba bragte kolonisterne til Venezuela²⁰.

Der står ikke meget i kilderne om kolonisternes ankomst til Venezuela. Dog skrev konsul Reyna til udvandringskontoret i forbindelse med andet holds ankomst »This lot of emigrants made an even more succesfull impression than the first 34 families.«²¹

Efter ankomsten til Caracas blev kolonisterne kørt til kolonien i busser, hvor de straks blev indkvarteret i de nyopførte huse. Enkelte huse var ikke helt færdige, men kunne dog benyttes.

Perioden fra kolonisternes ankomst i sommeren 1938 og frem til december 1938 er ikke omtalt i kilderne.

Den 8. april 1939 indviedes kolonien officielt af præsident Lopez Contreras, repræsentanter for regeringen, legationssekretær C. Jørgensen og Hans Høj. Præsidenten understregede i sin tale især den vitale betydning, immigration havde for Venezuela, og han udtrykte håb om, at kolonien ville fortsætte driften til alles tilfredshed²².

Allerede ved årsskiftet 1938/39 var der dog opstået problemer. Det første tegn er et brev, som udvandringschef Borch modtog i december 1938 fra en kolonist. Heraf fremgår det, at den venezuelanske regering sendte beredent politi med skydevåben til de danske parceller for at overvåge arbejdet på disse²³.

I samme måned besøgte C. Jørgensen kolonien. Hans rapport over besøget nåede til Danmark i februar 1939. Forholdene i kolonien var meget dårlige skrev han. Demoraliseringen var udbredt, og den venezuelanske landbrugsminister var begyndt at se med skepsis på det forsøg med kolonisering, der her var gennemført. Han anså det for en kostbar affære. Efter C. Jørgensen mening havde den venezuelanske administration i kolonien gjort meget for, at den skulle fungere. Men voldsomme regnperioder og udskiftninger både i regeringen og i administrationen medførte forsinkelser med hensyn til leveringen af dyr og redskaber.

Størsteparten af kolonisterne følte sig imidlertid selv godt tilpas, og deres sundhedstilstand var god, selvom der havde været tilfælde af difteritis. Dette havde blandt andet medført, at skolen der var færdigbygget, ikke var taget i brug.

Det alvorligste problem var, at danskerne havde et overforbrug fra

20. Avisartikler vedrørende afrejsen. Politiken og Berlingske Tidende den 4. 5. og 23. juni 1939.

21. Konsul Reynas rapport til udvandringskontoret. J.nr. 11.4.

22. Rapport fra det danske gesandtskab i Mexico, den 8. april 1938. J.nr. 11.4.

23. Brev fra kolonist. December 1938. J.nr. 11.4.

koloniens butik, da der ingen begrænsninger havde været fra administrations side med hensyn til indkøb.

Husene, vejforbindelsen til Valencia og vareforsyningen var i fineste orden på dette tidspunkt.

De væsentligste faktorer, der lå til grund for den dårlige udvikling i kolonien, var administrationens langsomme funktion, regnperioden, der besværliggjorde arbejdet på parcellen, og endelig, at et mindretal af kolonisterne var utilfredse og lavede ballade. C. Jørgensen afsluttede sin rapport med at fastslå, at de venezuelanske myndigheder, der havde stillet store forventninger til dansk kultur og landbrug, følte sig skuffede over udviklingen i kolonien. Administrationen havde gjort sig store anstrengelser for at imødekomme kolonisternes krav, selv om også denne havde gjort sine fejl med hensyn til planlægningen. Direktøren for Landbrugsministeriet, Arocha, mente, at den eneste løsning ville være at sende 9 familier hjem for at genoprette ordenen i kolonien. Både Hans Høj, konsul Reyna og C. Jørgensen selv mente også, at dette var løsningen²⁴.

Dette besøg var det første, en dansk embedsmand havde aflagt i kolonien siden dens start næsten et halvt år tidligere. Nogle af de uheldige episoder, der omtales i rapporten kunne måske være undgået, hvis den danske repræsentations kontakt med kolonisterne havde været mere hyppig, især i opbygningsfasen, hvor mange forhold var helt nye for kolonisterne. Repræsentationen i Mexico måtte formodes at have et bedre kendskab til sydamerikanske forhold, derunder administrationens mentalitet.

I modsætning til denne rapport fra C. Jørgensen står en udvandrers brev, som den ny udvandringschef H. F. Ulrichsen modtog i februar 1939. (Borch var afgået ved døden den 10. december 1938). H. F. Ulrichsen var folketingsmedlem for de Konservative fra 1924 til 1929 og fra 1932 til 1939. Han havde dermed deltaget i forhandlingerne vedrørende udvandringsloven både i 1927/29 og i 1933.

Det beskrev forholdene i kolonien på en mere optimistisk måde. Udvandrereren kunne fortælle, at alle kolonister på nær 3-4 familier befandt sig udmærket. Alle parceller var ryddet, og der var lagt kartofler, jugaknolde og sået majs. Brevskriveren selv havde plantet 5000 hvidkålshoveder, der groede godt²⁵.

Denne kolonist tilhørte en af de familier, der vendte hjem et halvt år senere.

Der findes i materialet omkring kolonien intet svar fra Statens Udvan-

24. Rapport fra C. Jørgensen, den 14. og 15. februar 1939. J.nr. 11.4.

25. Brev fra kolonist. Februar 1939. J.nr. 11.4.

dringskontor på C. Jørgensens rapport vedrørende forholdene i kolonien. Det er derfor ikke muligt at klarlægge udvandringschefens holdning med hensyn til de informationer, der begyndte at komme fra Venezuela og Mexico.

Dateret 27. marts 1939 kom en rapport fra konsul Reyna, der fandt det påkrævet, at man fra dansk side tilstræbte et gnidningsløst samarbejde med de venezuelanske myndigheder, også af hensyn til de familier, der gerne fortsat skulle blive i kolonien. Han anså det for meget humant af regeringen i Venezuela, at den havde besluttet at hjemsende og ikke deportere de familier (nu 10), man ikke ønskede fortsat befandt sig i kolonien. Efter hans mening lå årsagen til den uheldige udvikling i, at der var sket en fejl ved udvælgelsen i Danmark. Reyna indså dog, ligesom C. Jørgensen, at også den venezuelanske administration havde begået fejl. Der var ingen opdeling af parcellerne, ingen redskaber, ingen såsæd og ingen ordentlig administration af kolonien²⁶.

Med hensyn til spørgsmålet om deportation kontra hjemsendelse synes Reyna ikke at være klar over den aftale, der forelå mellem Borch og Casa om, at kolonisterne kunne sendes hjem på Venezuelas regning, hvis de ikke faldt til. Det var de danske kolonister som nævnt heller ikke.

I samme måned sendte C. Jørgensen næste rapport, hvori han gjorde rede for hjemsendelsesbeslutningen. Det drejede sig om 10 familier, der alle var blevet erklæret uønskede af den venezuelanske regering. Baggrunden herfor var politisk agitation, især med kommunistiske tendenser, uvillighed til at arbejde på parcellen samt voldsom adfærd over for de andre kolonister og den venezuelanske administration. C. Jørgensen afsluttede sin rapport med at gøre rede for, at Danmarks ry som landbrugsnation havde lidt en del, og at man ikke foreløbig skulle sende flere emigranter til Venezuela.

Ifølge Jørgensen var der ingen tvivl om, at de hjemsendte kolonister havde skadet kolonivis udvandring. Enkelte havde ligefrem arbejdet på koloniens sammenbrud, da de næsten udelukkende havde beskæftiget sig med agitation fremfor at arbejde på parcellerne. Om koloniens administrator skriver C. Jørgensen, at denne var en overordentlig fornuftig mand med megen erfaring i at omgås folk af forskellig type, dertil var han myndig og ordholdende²⁷.

Aviserne herhjemme begyndte i marts 1939 at berette om forholdene i kolonien og hjemsendelsesplanerne. Den egentlige årsag hertil var også,

26. Rapport fra Konsul Reyna, den 27. marts 1939. J.nr. 11.4.

27. Rapport fra C. Jørgensen, marts 1939. J.nr. 11.4.

at en gruppe på 15 kolonister som en reaktion på de breve, utilfredse kolonister havde sendt hjem, sendte et brev til Dansk Samvirke, der blev oplæst i pressens radioavis den 8. marts 1939. I brevet siges blandt andet: »Det er ganske rigtigt, at selvom der er mange ting her, som kunne være udført af regeringen betydeligt hurtigere og bedre, for organisation og tempo er ikke særlig fremragende i Venezuela, er der dog ingen grund til at forurolige slægt og venner derhjemme med meddelelser om, at nogle lider nød i nogen som helst retning. Det var ønskeligt, hvis vi allerede nu havde vores første høst, men den langsomme udvikling af forholdene her har forhindret dette, men for at bøde i nogen grad derpå har regeringen strøget 50 % af den gæld, som de danske i de første 6 måneder har pådraget sig.«

Det fremgår endvidere af brevet, at man nu er godt igang med dyrkningen af parcellerne og arbejder på at færdiggøre husene. Kolonisterne fastslog, at de utilfredse var ganske ansvarsløse, og at de aldrig havde forstået, hvad det hele drejede sig om. Hvis man så optimistisk på fremtiden og først begyndte at få høsten i hus, ville alt gå bedre²⁸.

Som det fremgår, var det de samme punkter, der gik igen i C. Jørgensens rapporter. Problemet i kolonien var især den langsomme administration og besværet med at komme igang med at tilså parcellerne.

C. Jørgensen fortsatte i løbet af marts og april med at sende rapporter til udvandringskontoret. Heri gjorde han rede for de klagepunkter, som kolonisterne havde fremsat:

1. klage: Dårlig føde.

C. Jørgensens svar: Kolonisterne havde købt mad for et beløb svarende til det, en borgerlig familie i Caracas brugte. Der havde ingen klager været de forrige 5 måneder.

2. Klage: Ingen overdragelse af parcellerne.

C. Jørgensens svar: Der var intet i kontrakten fastsat tidspunkt for overdragelsen. Parcellerne blev overdraget, når rydningen var fuldendt.

3. Klage: Ingen udlevering af beboelseshuse og møbler.

C. Jørgensens svar: De var næsten færdige og møblerede ved ankomsten.

4. Klage: Ingen redskaber, husdyr og lignende.

C. Jørgensens svar: 1. juli 1938 blev redskaber udleveret. Adskillige dyr var udleveret. Der blev importeret køer fra USA²⁹.

Hans Høj beskrev samtidig forholdene i kolonien i et brev til sit firma.

28. Socialdemokraten, Politiken og Berlingske Tidende, den 9. marts 1939.

29. Rapport fra legationen i Mexico, den 3. marts 1939. J.nr. 11.4.

Heraf fremgår det, at han og C. Jørgensen stadig troede på mulighederne i kolonien, hvis kolonisterne forstod at indrette sig efter forholdene. Der kunne jo ikke være tale om at indføre et typisk dansk landbrug, som Hans Høj mente, at nogle af kolonisterne havde fået opfattelsen af. Derimod skulle plantes afgrøder, der havde afsætningsmuligheder på det lokale marked, og som gav gode priser. Hans Høj afsluttede brevet med at ytre ønske om, at udvandringschef Ulrichsen ville besøge kolonien snarest muligt, da det uden tvivl ville lette situationen meget³⁰.

De problemer kolonien stod overfor cirka et halvt år efter ankomsten, var vel medvirkende til, at de 10 familier, der beskrives som problemskabende, havde mistet troen på en fremtid i Venezuela. Hvis de desuden var kommet til Venezuela med den overbevisning, at de skulle skabe et dansk landbrug, var de blevet yderligere skuffede i deres forventninger. Det var måske for nogle svært at tilpasse sig den kontrol, som administrationen udøvede over den enkelte og hans muligheder for at dyrke parcellen. Deraf kunne agitationen mod koloniens administrationspersonale og regeringen være opstået. Men udelukkes kan det selvfølgelig ikke, at der kunne være uheldige elementer blandt kolonisterne.

Det første hold på 10 familier forlod kolonien i april 1939. De var alle blevet erklæret uønskede og hjemsendt på den venezuelanske regerings regning. Før kolonisterne tog afsted, blev deres gæld til regeringen for indkøb i kolonien opgjort. Den var ialt på 125.782 Bolivar, hvoraf det højeste beløb udgjorde 13.455 Bolivar og det laveste 11.072 Bolivar³¹. En Bolivar var omregnet cirka 1,50 danske kroner. Disse beløb kan umiddelbart virke meget store, men de indbefatter alle fødevarer købt i perioden og alle andre ting købt i koloniens butik det halve år, de 10 familier havde opholdt sig der.

Kolonisterne fik ved afrejsen lov til at medtage alt, hvad de havde købt i kolonien.

Ifølge C. Jørgensens rapport indbefattede det symaskiner, sengetøj og tæpper. Derudover fik de af administrationen udleveret tøj, cigaretter og penge til rejsen. De husdyr, der var anskaffet under opholdet, blev opkøbt af administrationen og de øvrige kolonister. Derved fik nogle af familierne kontanter med fra kolonien. Al indpakning af bagage og lignende foregik uden nogen kontrol fra administrationens side³². Man kørte i busser til Caracas og gik derfra med skib til Europa. De 10 familier,

30. Brev fra Hans Høj til sit firma, den 1. april 1939. J.nr. 11.4.

31. Rapport fra Venezuela. J.nr. 11.4.

32. Rapport vedrørende afrejsen fra C. Jørgensen. J.nr. 11.4.

vendte hjem den 29. maj 1939. De ankom til Esbjerg med båden A. P. Bernstorff fra Frankrig. I aviserne stod der ganske kort, at »de ti utilfredse udvandrerfamilier var vendt hjem fra Venezuela«³³.

Den danske gesandt i Mexico skrev i forbindelse med hjemsendelsen til udvandringskontoret, at Danmark burde godtgøre de udgifter, der havde været i forbindelse med hjemsendelsen af de 10 familier. Gesandtskabet mente, at Statens Udvandringskontor bar hovedskylden for fiaskoen, da det var det, der havde sendt uegnede personer afsted. Fin Lund afsluttede sit brev med at konstatere: »I det hele taget er det yderst beskæmmende for Danmark og danskere hernede, at vi med offentligt stempel har sendt så mange ganske uegnede mennesker til Venezuela.«³⁴

Den 6. maj fik Statens Udvandringskontor underretning om, at endnu 2 kolonister var blevet erklæret uønskede i kolonien på grund af manglende arbejdslyst og agitation mod administrationen³⁵. Den ene af disse var den tidligere omtalte kolonist, der i februar skrev brevet til udvandringschefen om de gode fremtidsmuligheder, kolonien havde.

Disse 2 familier og 7 andre vendte hjem den 24. juni 1939. I en rapport fra gesandtskabet i Mexico fremgår det, at man ikke mere kunne anklage de hjemvendte for kun at være »uroelige hoveder og uegnede personer«. En del af dem, der nu vendte hjem, havde været med til at arbejde for koloniens fremskridt. Til slut anmodede man om, at udvandringskontoret ville dæmpe den danske presses påstand om de dårlige forhold i kolonien, da det ville skade Venezuelas omdømme i Skandinavien³⁶.

Fra det andet holds hjemkomst i juni 1939 og frem til november samme år findes der ingen rapporter fra kolonien. I november forlod endnu 16 familier kolonien på grund af tilpasningsvanskeligheder. Dermed havde ialt 35 familier forladt kolonien fra marts 1939 til november samme år.

Yderligere 16 familier havde nu forladt kolonien uden at være erklæret for uønskede, og udvandringskontoret udtalte til aviserne, at man nu måtte anse kolonien for at være brudt sammen. Der var på dette tidspunkt 13 familier tilbage i Venezuela³⁷.

Ifølge avisernes omtale af hjemkomsten var det ialt 15 (og ikke 16) familier, 30 voksne og 65 børn, der vendte hjem³⁸. De ankom til København den 12. januar 1940. De var rejst med damper til Genua og derfra

33. Politiken, den 29. maj 1939.

34. Rapport fra det danske gesandtskab i Mexico. J.nr. 11.4.

35. Rapport fra Venezuela. J.nr. 11.4.

36. Rapport fra gesandtskabet i Mexico. J.nr. 11.4.

37. Socialdemokraten og Politiken, den 22. november 1939.

38. Berlingske Tidende, den 13. januar 1940.

fortsat med tog gennem Europa. Aviserne beskrev dem som en trist karavane, sørgeligt udseende, tyndt klædte voksne med snavsede og pjaltede småbørn³⁹

Udvandringskontorets rolle ved ankomsten blev af Politiken beskrevet således: »Nu var de kommet hjem. Ingen var mødt for at tage imod dem og til at tage sig af dem. For ingen anede noget om deres ankomst, før de var der. Statens udvandringschef Ulrichsen hørte først om dem i radioavisen, og da var de kommet ind allerede for en time siden. Og hvad skulle udvandringskontoret også stille op med dem?«⁴⁰

En af de sidst hjemvendte var koloniens præst M. N. Andreasen. Andreasen havde tidligere været præst i USA og blev i 1939 af den danske kirke i udlandet sendt til Chirqua som emigrantpræst. Formålet var, at etablere et fremtidigt kirkeligt arbejde i kolonien og bane vejen for en yngre præst. Om tiden i kolonien skriver Andreasen blandt andet: »En lykkelig præstetid blev mig forundt, – lykkeligst måske i de trange år, da jeg fik lov at dele mine udvandrede landsmænds fattige kår«⁴¹.

Andreasen mødtes senere med udvandringschefen for at gøre rede for de resterende 13 familiers skæbne. Af denne samtale fremgår det, at 5 familier var tilfredse og ville blive. De to andre familier ville til USA og forsøgte at tjene penge til rejsen. Ud over disse familier, var der 6 udenfor kolonien. Mændene havde fået følgende beskæftigelse: En var tømrer i Puerto Cabello, en var smed i Caracas, en arbejdede på en cementfabrik, en var i traktorlære i la Guania, en ansat af regeringen som mejerist og en var snedker.

Derudover omtales endnu to danskere, begge var blevet gift med venezuelanske kvinder. Den ene ville åbenbart blive i kolonien, den anden vende hjem senere. De var begge kommet med som slægtninge til en af familierne, var ugifte og ikke medregnet i de 48 familier, der tog afsted⁴².

Berlingske Tidende skrev den 13. januar 1940 i forbindelse med det sidste holds hjemkomst, at de parceller, som danskerne havde forladt, var overtaget af cubanske og portugisiske kolonister⁴³. De tilbageblevne familiers skæbne efter 1940, må stå hen i det uvisse⁴⁴.

39. Politiken, den 12. januar 1940.

40. Op.cit.

41. Pastor Andreasens levnedsbekræftelse til Ordenskapitlet.

42. Samtalereferat mellem Udvandringschefen og Pastor Andreasen, den 7. februar 1940. J.nr. 11.4.

43. Berlingske Tidende, den 13. januar 1940. Også Pastor Andreasen nævner dette i sin samtale med Udvandringschefen.

44. Mine tilladelser til at benytte akterne vedrørende kolonien går til 1940.

III

Efterspillet

Selv om hele kolonien var brudt sammen, og det kolonivise udvandringsforsøg stoppet, kom der et efterspil i Danmark.

Den 27. juni 1939 opsøgte 5 kolonister, 2 fra det først hjemvendte hold og 3 fra det andet hold, udvandringschefen for at meddele, at de ville lægge sag an mod den danske stat. De hjemvendte kolonisters klagepunkter var følgende:

1. Der var ikke stillet 6 hektar jord til rådighed.
2. Embedsmændene manglede landbrugskendskab og ordenssans. Det var derfor praktisk taget umuligt at dyrke jorden.
3. De sidste erfaringer viste, at teorierne om afsætningsmarkedet for grøntsager i Valencia og Caracas ikke slog til.
4. Alle fornuftige forslag til administrationen medførte kun chikane eller vilkårlige straffeforholdsregler.
5. Omkostningerne ved transport og salget af høsten var uforklarligt store og kunne ikke kontrolleres.
6. Nedsættelsen af grænsen for de daglige bestillinger af fødevarer til 10 Bolivar per familie gjorde det praktisk umuligt for de lidt større familier at få tilstrækkeligt føde.

Derudover klagede kolonisterne over den danske kolonist, der var valgt som tillidsmand fra begyndelsen og over de officielle danske repræsentanter i Venezuela. Disse parter varetog ikke kolonisternes interesser, men de venezuelanske. De hjemvendte kolonister engagerede en advokat og indsendte et erstatningskrav til Statens Udvandringskontor. De mente ud over de nævnte klager, at de var blevet vildledt i forbindelse med koloniseringen, og at kontrakten var misligholdt⁴⁵.

Ifølge advokatens brev til udvandringschefen i september 1939 skulle sagen føres ud fra følgende punkter:

Udvandrerne fik i intet tilfælde overdraget landbrugsjord, men fik efter lodtrækning hver et stykke – ofte sumpet – urskovsjord. Jorden var ved overdragelsen i en sådan forfatning, at det for størsteparten endnu ikke efter 8 måneders forløb var lykkedes at rydde den.

Afstanden mellem bolig og parcel var 6 kilometer.

Boligen var ved ankomsten ikke færdig, endnu efter 6 måneder manglede loft, døre, vinduer med mere.

Kosten i kolonien var uspiselig, ofte fordærvet og til overpriser. Antallet af dyr og redskaber var meget småt. Den danske tillidsmand solgte for

45. Rapport til Statens Udvandringskontor.

eksempel heste, der skulle have kostet 90-100 Bolivar, for 250-300 Bolivar.

Endelig var den lovede skolegang til børnene meget mangelfuld, cirka 40 dages skolegang på 8 måneder⁴⁶.

Af det senere svar på advokatens brev fra udvandringskontoret fremgik det, at man fandt klagesagens punkter utilstrækkeligt dokumenteret. Desuden mente man ikke, at der var nogen begrundelse for de rejste erstatningskrav mod udvandringskontoret. Blandt andet på grund af, at kontrakten i hver kolonists tilfælde var indgået mellem den venezuelanske regering og vedkommende kolonist. Udvandringskontoret mente derfor ikke, at det var ansvarligt for kolonisternes stilling i Venezuela og kunne derfor ikke imødekomme kravet om erstatning⁴⁷.

Med baggrund i klagesagerne udsendte Socialministeriet en redegørelse for dette ministeriums holdning til erstatningspligten. Deri gjorde Socialministeriet klart, at venezueladanskerne havde haft viden om, at en udvandrers lod ofte måtte være usikker og udsat sig for denne risiko. Denne risiko, som de bevidst havde udsat sig for, havde altså haft til følge, at de stod på bar bund nu.

Fra Socialministeriets side anså man det altså for utænkeligt at yde nogen hjælp til de hjemvendte, da de inden rejsen intet havde at miste, og derfor havde staten ingen erstatningspligt. Hvis der skulle blive tale om eventuelt at yde hjælp i enkelte sager, opstilledes der i skrivelsen følgende retningslinjer:

1. Det måtte være en forudsætning for ydelser af hjælp, at der ikke fra de venezuelanske myndigheders side forelå sådanne oplysninger om vedkommende kolonist, at det kunne anses for sandsynligt, at de pågældende selv ved deres holdning og optræden i kolonien havde medvirket til, at de var blevet anset for uønskede og dermed havde givet anledning til hjemsendelse.
2. Eventuel bistand burde være afhængig af, at det ved en undersøgelse viste sig, at pågældendes økonomiske – sociale – og beskæftigelsesmæssige situation var væsentlig ringere end før udvandringen, og at det kunne påvises at være forårsaget direkte eller inddirekte ved udvandringen. Et eller flere af de nævnte forhold burde derfor forefindes:
 - a. Fast stilling eller erhverv opgivet på grund af udvandring og ikke generhvervet.
 - b. Ejede fast ejendom eller formue der før udvandringen var realiseret på en sådan måde, at det medførte tab.

46. Kolonisternes advokats brev, september 1939. J.nr. 11.4.

47. Udvandringskontorets svarskrivelse til advokaten, J.nr. 11.3.

- c. Ejets kontantbeløb mistet på grund af udvandringen.
- d. At udvandrerens havde pådraget sig nedsat erhvervsevne på grund af ulykke i Venezuela.

3. Hjælpen skulle bruges til genetablering⁴⁸.

Udvandringskontorets skøn ud fra disse regler blev, at den første gruppe på 10 familier hjemvendt den 29. maj 1939, ingen støtte kunne få, da den var hjemsendt som uønsket af Venezuelas regering. Den anden gruppe på 9 familier hjemvendt den 24. juni 1939, var på nær en frivilligt rejst fra Venezuela, og kunne derfor formodes at komme i betragtning vedrørende eventuel hjælp. Den tredje gruppe vendte hjem, mens erstatningssagen var til behandling hos udvandringskontoret og Socialministeriet. Disse var alle ifølge udvandringskontorets skrivelse vendt hjem efter venezuelansk ønske, da de ikke kunne indstille sig efter de derværende landbrugsmæssige forhold.

Men det fremgår af samme rapport, at overhovedet ingen af de hjemvendte kolonister havde mistet mere, end hvad der var acceptabelt, og derfor blev ingen indstillet til at modtage en erstatning.

Foruden dette erstatningskrav, der endte med, at ingen kunne opnå erstatning, da udvandringskontoret intet ansvar havde med hensyn til koloniens etablering på grund af manglende medansvar ved kontraktunderskrivelsen, rejste endnu en kolonist sag mod udvandringskontoret i november 1940. Han var blandt de kolonister, der var vendt hjem med første hold.

Sagen blev ført ved Østre Landsret. Kolonisten ønskede en erstatning på 10.000 kroner, anklagepunkterne var:

Venezuelas regering havde misligholdt kontrakten. Daværende udvandringschef Borch havde i 1938 gjort kontraktens løfter til sine og givet den danske stats garanti. Yderligere havde han givet misvisende informationer med hensyn til afstanden fra kolonien til Valencia, den skulle være 14 kilometer, men var reelt 48 kilometer. Kolonisterne havde først fået jorden i november, skønt de var ankommet i juli. Jorden var »urskov«. Huset manglede loft og døre. Maden var fuld af mider. Vejforholdene var dårlige, og den omtalte kaffeplantage eksiterede slet ikke.

Udvandringskontoret førte forsvaret på, at selvom man måtte erkende, at kontrakten ikke altid var blevet opfyldt, kunne kolonisterne ikke godtgøre, at klagerne var væsentlige. Man henviste til, at der i kontrakten ikke bestod noget retsforhold mellem udvandrerne og den danske stat, men mellem disse og Venezuelas regering.

48. Socialministeriets redegørelse vedrørende erstatningssagen. J.nr. 11.4.

Retten kom til den afgørelse, at der måtte være en vis margin vedrørende forsinkelserne og de ændrede forhold i Venezuela, da dette var det første koloniseringsforsøg fra Statens Udvandringskontor. Man tilsluttede sig forsvarets punkter med hensyn til kontrakten. Udvandringskontoret var ikke medunderskriver af kontrakten og måtte derfor anses som værende fri for nogen forpligtelser. Det forblev en sag mellem kolonisten og Venezuelas regering. Kolonisten tabte derfor sagen og fik ingen erstatning⁴⁹.

IV

Udvandringskontorets rolle ved kolonisternes hjemkomst fremstår i et ugunstigt lys. Man ville ikke vedkende sig kolonisterne ved hjemkomsten. Den officielle danske holdning til alle klage- og erstatningssager var, at den danske stat på ingen måde kunne drages til ansvar for kolonisternes skæbne, da der på intet tidspunkt var indgået nogen kontraktlig forbindelse mellem de to parter.

Juridisk set var dette helt korrekt. Men et vist moralsk ansvar synes dog at eksistere. Det var Statens Udvandringskontor, der havde arrangeret hele den kolonivise udvandring i samarbejde med landbrugsorganisationer og den venezuelanske regerings repræsentant Casa. Det var udvandringskontoret, der via annoncer havde søgt de 50 familier. Alle oplysninger med hensyn til kontrakten, de danske kolonisters fremtidige livsforhold og deres muligheder i Venezuela blev udarbejdet via udvandringskontoret. Planen var erklæret egnet med et officielt stempel.

Forhåbningerne hos de kolonister, der tog afsted, var opstået på grund af udvandringskontorets udtalelser. Derfor måtte et moralsk ansvar for kolonisternes videre skæbne påhvile Statens Udvandringskontor efter disses hjemkomst.

Hvorfor gik det så galt? Måske på grund af udvandringskontorets manglende erfaring. Det var første gang man sendte en kolonivise udvandring afsted. Muligvis var man forblindet af det gode tilbud fra Venezuelas side. Økonomisk var der i modsætning til andre sydamerikanske projekter, der ofte kostede kolonisterne op til 3000 kroner, meget favorable vilkår.

Hovedårsagen synes dog at være den manglende forundersøgelse af de forhold, der var gældende i Venezuela på dette tidspunkt. En bedre research fra de danske repræsentanters side i Venezuela og deraf følgende informationer til de kolonister, der tog afsted, kunne i sidste ende have sparet meget besvær og mange uheldige situationer.

49. Referat fra Østre Landsret i sagen en kolonist versus Statens Udvandringskontor, den 27. november 1940. J.nr. 11.4.

Det ironiske ved udvandringen til Venezuela synes at være, at man fra begyndelsen lagde vægt på, at det skulle være folk med landbrugsmæssig erfaring, der blev udvalgt. Ud af de 48 familier, vendte hovedparten tilbage. Af de folk der blev i Venezuela og klarede sig bedst, var de fleste kolonister med en håndværkeruddannelse.

Det eneste forsøg på kolonivis udvandring fra Danmark var endt som en fiasko. I september 1939 udbrød den Anden Verdenskrig, og al tanke om udvandring kunne skrinlægges. Statens Udvandringskontor blev nedlagt den 1. april 1959 samtidig med at den nye lov om udvandring der afløste 1934-loven, trådte i kraft.